

de mintegy a születés pillanatában lévő: apró mondatokra tördelt, holmi versikékhez hasonló és agyoncicomázott.

Kárpáty Csilla fordítása

18. (DK 82 A 31) *C/C. Orat.* 49 A mondat zárulása vagy a szavak elrendezésétől függ, és ez mintegy magától dallamos, vagy bizonyosfajta szavaktól, melyek összecsengetnek; ezek hasonló végződésük alapján, illetve a rokon vagy az ellentétes fogalmak szembeállítására révén természetüknél fogva dallamosak, még ha nem csiszolgtatjuk is őket szándékosan. Az ilyesfajta művészi összhangra, mint tudjuk, először Gorgias törekedett.

... A régiek már Isocrates előtt is kedvelték az effajta mondat szerkezeteket, kiváltképp Gorgias; az ő beszédekben többnyire maga az arányos tagolás eredményezi az összhangot.

Kárpáty Csilla fordítása

19. (DK 82 A 32) *C/C. Orat.* 52 Az imént említett stílusbeli sajátosságokat: a rokon fogalmak összefűzését, a hasonló végződést, az ellentétek szembeállítását, melyek önmaguktól, minden csiszolgtatás nélkül is többnyire ritmikusán zárják a körmondatot, Gorgias találta föl elsőnek, de mértéktelenül élt is velük.

Kárpáty Csilla fordítása

Gorgiasz töredékei

A NEMLÉTEZŐRŐL, AVAGY A TERMÉSZETRŐL

1. (DK 82 B 1) *JSOCR.* 10,3 Ugyan hogyan múltna felül valaki is Gorgiaszt, aki azt merészelte mondani, hogy egyetlen létező sem létezik? Vagy Zénónt, aki azt próbálta bizonyítani, hogy ugyanazon dolgok lehetségesek is meg lehetetlenek is?

(15,268)... a régi szofisták tanításai, akik közül az egyik azt állította, hogy határtalan a létezők sokasága... Parmenidész és Melisszosz szerint egy a létező, Gorgiasz szerint viszont egyáltalán semmi sem létezik.

2. (DK 82 B 2) *OLYMP. in Plat. Gorg.* p. 112 Gorgiasz a 84. Olimpiaiás idején írta meg nem is ügyetlen iratát *A természetéről*.

3. (DK 82 B 3) *SEXT. adv. math.* VII 65 skk. A leontinói Gorgiasz ugyanazon csoporthoz tartozott, mint azok, akik tagadták a kritériumot,²³ de nem ugyanazon terv szerint érvelt a tagadás mellett, mint Prótagorász és tanítványai. *A nemlétezőről, avagy a természetről* című művében ugyanis három, egymásra következő alaptételt állít föl: az első az, hogy semmi sem létezik; a második, hogy ha létezik is valami, az megismerhetetlen az ember számára; a harmadik, hogy ha megismerhető is, kifejezhetetlen és más emberrel közölhetetlen.

(66) Ahhoz a tételhez, hogy semmi sem létezik, így jut el. Ha létezik valami, akkor vagy a létező létezik, vagy a nemlétező létezik, vagy a létező is és a nemlétező is létezik. De sem a létező nem létezik, mint ezt bizonyítani lehet, sem a nemlétező, mint erről is meg fog győzőni, sem a létező és nemlétező, ahogy ezt is meg fogja tanítani nekünk. Semmi sem létezik tehát.

(67) *A nemlétező nem létezik.* Ha ugyanis létezik a nemlétező, akkor egyidejűleg fog is létezni meg nem is. Abból a szempontból ugyanis, hogy nemlétezőnek gondoljuk,

nem létezik, de abból a szempontból, hogy ő nemlétezőként van, ²⁴ létezik. Ám az teljességgel lehetetlen, hogy valami egyidejűleg létezzék is meg ne is. A nemlétező tehát nem létezik. Másképpen is bizonyítható ez: ha nemlétező létezik, akkor a létező nem létezik. Ezek ugyanis ellentétesek egymással, és ha a nemlétezőhöz járul hozzá a létezés, akkor a létezőhöz a nemlétezés fog hozzájárulni. De olyan nincs, hogy a létező ne létezzék. Ebből az is következik, hogy a nemlétező az, ami nem létezik.

(68) *Nem létezik azonban a létező sem.* Ha ugyanis a létező létezik, akkor vagy örök, vagy keletkezett, vagy egyidejűleg örök és keletkezett. De mint ezt be fogjuk bizonyítani, sem nem örök, sem nem keletkezett, sem nem olyan, ami egyszerre mindkettő. Nem létezik tehát a létező. Ha ugyanis örök a létező (mert ezzel kell kezdenünk), akkor semmiféle kezdete sincs.

(69) Mindennek ugyanis, ami keletkezett, van valami kezdete, ám az öröknek, ami keletkezetlen, nincs kezdete. Ha nincs kezdete, akkor határtalan. ²⁵ De ha határtalan, akkor sehol sincs. Ha ugyanis valahol van, akkor valami más az, amiben ő benne van, s ily módon a létező, amit körül fog valami, nem határtalan. A körül fogó ugyanis nagyobb annál, amit körül fog, márpedig a határtalannál semmi sem lehet nagyobb, ennél fogva a határtalan nem lehet *valahol*.

(70) Önmagát sem foghatja körül; mert ha igen, akkor ugyanaz lesz az, *amiben van* és az, *ami benne van ebben*, így a létező kettő lesz: hely és test. Az „amiben van” ugyanis hely, az „ami benne van ebben” pedig test. Ez azonban képtelenség. Így hát önmagában sem lehet a létező. Ennél fogva ha örök a létező, akkor határtalan; ha meg határtalan, akkor sehol sincs; ha pedig sehol sincs, akkor nem is létezik. Így hát ha a létező örök, eleve nem is létező.

(71) Keletkezett sem lehet a létező. Ha ugyanis keletkezett, akkor vagy létezőből, vagy nemlétezőből keletkezett. De létezőből nem keletkezett: ha ugyanis létező, akkor nem keletkezett, hanem már létezik. ²⁶ Nemlétezőből

sem keletkezett: a nemlétező ugyanis nem is képes arra, hogy bármit is létrehozjon, mert annak, ami bármit is létrehoz, szükségképpen részeseülnie kell valamiféle fennállásban. Keletkezett sem lehet tehát a létező.

(72) Ezek szerint nem lehet mindkettő sem, azaz nem lehet egyidejűleg örök és keletkezett is: ezek ugyanis leromják egymást. Ha örök a létező, nem keletkezett, ha meg keletkezett, nem örök.

Ennél fogva ha a létező sem nem örök, sem nem keletkezett, sem nem mindkettő, akkor a létező nem létezik.

(73) Másképpen is bizonyítható ez: ha létezik, akkor vagy egy, vagy sok. De mint ki fog tűnni, sem nem egy, sem nem sok. Nem létezik tehát a létező.

Ha ugyanis egy, akkor vagy mennyiség, vagy folyamatosság, vagy nagyság, vagy test. ²⁷ De ha bármelyik is ezek közül, akkor nem egy: ha mennyiség, akkor fölosztható, ha folyamatosság, akkor darabolható. Hasonlóképpen ha nagyságnak gondoljuk el, nem lehet oszthatatlan. Ha pedig test, akkor hármas: lesz ugyanis hosszúsága, szélessége és mélysége. Abszurdum volna azt állítani, hogy a létező nem a föl soroltak egyike. Nem egy tehát a létező.

(74) Ámde nem is sok. Ha ugyanis nem egy, akkor nem is sok. A sok ugyanis nem egyéb, mint egyenként vett dolgoknak az összetétele. Ezért ha tagadjuk az egyet, akkor ezzel együtt a sokat is tagadjuk.

Mindezekből világos, hogy sem a létező, sem a nemlétező nem létezik.

(75) Könnyen belátható, hogy a „mindkettő” (ti. a létező és nemlétező) sem létezik. Ha ugyanis létezik a nemlétező és létezik a létező, akkor létezését tekintve azonos lesz a nemlétező a létezővel. Ennek következtében pedig egyikük sem létezik. Abban ugyanis egyetértünk, hogy a nemlétező nem létezik. De bebizonyítottuk, hogy ez azonos a létezővel. Ennél fogva az sem létezik.

(76) Aztán meg ha azonos a nemlétezővel a létező, akkor az sem lehetséges, hogy „mindkettő”-ről beszéljünk. Ha ugyanis ezek ketten: „mindkettő”, akkor nem azonosak, ha pedig azonosak, akkor ők nem „mindkettő”. ²⁸ Ebből az következik, hogy semmi sem létezik. Ha ugyan-

is nem létezik sem a létező, sem a nemlétező, sem mindkettő, akkor — mivel az említetteken kívül más nem gondolható el — semmi sem létezik.

(77) *Ha léteznék is valami, az megismerhetetlen és fölfoghatatlan az ember számára.* A következőkben ezt kell bizonyítanunk. Ha ugyanis a gondolatok nem létezők, mondja Gorgiasz, akkor a létező nem elgondolható. Ez ésszerű.²⁹ Ha a gondolatokkal együttjár például a „fehérnek lenni”, akkor a fehér dolgokkal együttjár, hogy elgondolhatóak. Ugyanígy ha a gondolattal együttjár a „nem-létezőnek-lenni”, akkor a létezővel szükségképpen együttjár, hogy nem elgondolható.

(78) Ezért hibátlan és érvényes az a következtetés, hogy „ha a gondolatok nem létezők, akkor a létező nem elgondolható”.

Mármost a gondolatok — előbb ugyanis erről kell beszélni — nem létezők, mint ezt be fogjuk mutatni. A létező tehát nem gondolható el.

Hogy a gondolatok nem létezők, az világos.

(79) Ha ugyanis a gondolatok létezők, akkor minden, amit elgondolunk, létezik, mégpedig úgy létezik, ahogyan elgondoljuk.³⁰ Ez azonban ellentmond a tapasztalatnak. Ha ugyanis valaki elgondol egy röpködő embert vagy tengeren gördülő harcsizeket, attól még ember nem fog röpködni és harcsizeké sem fog gördülni a tengeren. Ennélfogva a gondolatok nem létezők.

(80) Továbbá ha a gondolatok létezők volnának, akkor a nemlétezőket nem lehetne elgondolni. Ellentésekhez ugyanis ellentétesek járulnak, márpedig a létezővel a nemlétező ellentétes. Csakhogy ez tarthatatlan: hiszen elgondoljuk Szküllát, Khimairát és sok efféle nemlétezőt.

A létező tehát nem gondolható el.

(81) A látott dolgokat azért mondjuk láthatóknak, mert látszanak, a hallottakat azért mondjuk hallhatóknak, mert hallatszanak; és nem vetjük el a láthatókat azért, mert nem hallatszanak, s a hallhatókat sem utasítjuk el azért, mert nem látszanak. Mindegyiket a neki megfelelő érzékelésfajtaival, nem pedig más érzékelésfajtaival kell megítélni. Így hát a gondolatok is, noha sze-

mitünkkel nem látjuk és fülünkkel nem halljuk őket, megvannak: az őket megítélő képességgel ragadhatók meg.

(82) Ha valaki elgondol egy tengeren gördülő harcsizeket, még ha nem látja is, meg kell lennie győződve afelől, hogy létezik tengeren gördülő harcsizeké. Ez azonban abszurdum.

A létező tehát nem gondolható el és nem ismerhető meg.

(83) *Ha megismerhető volna is, közölhetetlen.* Ha ugyanis a dolgok láthatóak és hallhatóak és általában érzékelhetőek, és a láthatóakat látással lehet megismerni, a hallhatóakat meg hallással és nem fordítva — akkor hogyan lehetne ezeket mással közölni?

(84) Az, aminek a segítségével közlünk: a beszéd. Márpedig a beszéd nem azonos a dolgokkal. Nem a dolgokat közöljük tehát a másik emberrel, hanem a beszédet, amely más, mint a dolgok. Ahogy a látható nem változik hallhatóvá és fordítva: a hallható nem változik láthatóvá, ugyanígy a dolog, mivel kívül létezik, nem válik a mi beszédünké.

(85) De ha a beszéd nem azonos azzal, amire vonatkozik, akkor nem is világhatja meg mások számára az utóbbiakat. A beszéd — mondja ő — a kívülről belénk kerülő dolgokból, azaz az érzetekből áll össze. Hiszen az izfallukkanásából jön létre bennünk az a beszéd, amely erről a minőségről szól, s a szin odajutásából jön létre a színről szóló beszéd. Ha pedig így van, akkor nem a beszéd magyarázza a külső dolgot, hanem a külső dolog értelmezi a beszédet.

(86) Azt sem mondhatjuk, hogy ahogy a láthatóak és a hallhatóak fönnállnak, ugyanúgy áll fönn a beszéd is, és fönnállásánál és létezésénél fogva képes értelmezni a fönnállókat és létezőket. Mert ha fönnáll is a beszéd, mondja, akkor is különbözik a többi fönnállótól, és a legnagyobb mértékben különböznek a látható dolgok a beszédektől: más szívrünkkel ragadjuk meg a láthatót és mással a beszédet. A beszéd tehát nem mutatja meg a fönnállók sokaságát, ahogy ezek sem mutatják meg egymás természetét.

(87) E nehézségek miatt, melyeket Gorgiasz fölvet, az igazság kritériuma elenyészik. Hiszen annak, ami sem nem létezik, sem nem ismerhető meg, sem pedig ismerete mással nem közölhető, semmiféle kritériuma nincs.

4. (DK 82 B 6) *PLANUD. AD HERMOG. V 548* Az idősebbik Dionüsziosz a stílusokról írott műve második könyvében szól Gorgiaszról. Ezt mondja: „Törvényeszéki beszédeire nem bukkantam ugyan, ám találtam néhány politikai beszédet meg olyat, amelyik a rétori mesteresség szabályairól szól. A legtöbbjük bemutató beszéd. Szónoklatainak stílusa pedig — az alább következőkben a harcokban kitűnt athéniakat magasztalja — ilyen:

»Ama jellemvonások közül, amelyeknek egy férfiútban meg kell lenniük, mi hiányzott volna e férfiakból? És mi lett volna jelen bennük olyan, aminek pedig hiányoznia kell? Bárcsak képes volnék elmondani mindazt, amit akarok, s bárcsak azt akarnám, amit kell, mégpedig úgy, hogy ne hívjam ki az istenek bosszúját és elkerüljem az emberek irigységét! Hiszen e férfiak erénye isteni volt, emberi csupan a halandó-voltuk. Mert a szelíd méltányosságot sokkal többre becsülték a szigorú igazságosságnál és a törvény merev pontosságánál a beszéd helyes voltát. Ezt tekintik ugyanis a leginkább isteni és leginkább egyetemes törvénynek: a kellő pillanatban azt mondani, amit kell — vagy éppen hallgatni; azt tenni, amit kell — vagy éppen föl hagyni egy tevékenységgel.

A kellő dolgok megeselekvésében pedig mindkét köpességüket a legnagyobb mértékben gyakorolják: mind az elmebeli, mind a testi erőt — amazt a tanácskozásokon, emezt a tettek végrehajításakor. Gondját viselik azoknak, akik jogtalanul szenvedtek kárt, és megbüntetik azokat, akik jogtalan előnyökhöz jutottak. Könyörtelenek a közösség javának kérdésében, jóindulatú türelemmel visel-
tenek az illő dolgok iránt, az értelem okosságával csillapítják a testi erő esztelenségét. Dölyfösök a dölyfösökkel, szerények a szerényekkel, félelem nélküliek a félelem nélküliekkel szemben és rettenetesek azokkal szemben, akik rettenetesek. Ezt tanúsítják azok a győzelmi jelek, ame-

lyeket a háborúk befejeztével állítottak: ezek ugyanis Zeusz díszei, szemükben pedig istennek szánt ajándékok. Nem járatlanok ők sem a velük született harci kedv, sem a törvény szabályozta szerelmi vágy dolgaiban, sem a gygyveres vizsály, sem az erényes béke ügyeiben. Tiszteletteljesek az istenek iránt igazságosságuk révén, kegyeletteljesek a szüleik iránt gondoskodásuk révén, jogszerűen viselkednek polgártársaikkal szemben az egyenlőség révén, szeretetteljesek a barátaikkal szemben hűségük révén. Ezért ha meghalnak, az irántuk érzett szeretet nem hal meg velük együtt, hanem halhatatlan: a nem halhatatlan emberekben él s feljűk irányul, akik már nem él-